

Lublin, 12.01.2021

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Grażyny Aondo-Akaa,
pt. *Samostanowienie w procesie realizacji zadań rozwojowych młodych dorosłych z
niepełnosprawnością ruchową,*
przygotowanej pod kierunkiem naukowym dr hab. Piotra Majewicza, prof. UP**

Problematyka przedłożonej do recenzji rozprawy doktorskiej osadzona jest w obszarze psychospołecznego funkcjonowania osób z niepełnosprawnością ruchową. Podjęte w niej zagadnienie wypełnia lukę w dotychczasowej wiedzy poprzez koncentrację na potencjale osoby z niepełnosprawnością ruchową. Wprawdzie liczba opracowań naukowych dotyczących zasobów, sił tkwiących w osobie, decydowania o sobie, oddziałujących na jakość codziennego funkcjonowania i postrzegania przyszłości, optymalizowania aktywności na rzecz pełnego doświadczania życia, wzrasta w ostatnich latach na gruncie pedagogiki specjalnej i psychologii rehabilitacji, jednak wciąż obecne są tzw. białe plamy. Odnoszą się one m.in. do aspektów podmiotowych, rozpatrywanych nie tyle w kategorii dyspozycji, co konkretnych cech czy kompetencji, określonych przekonań czy tendencji do postrzegania, przekładających się na aktywne kierowanie własnym życiem. Orientacja badawcza na samostanowienie u osób z niepełnosprawnością, w tym szczególnie z wrodzonym uszkodzeniem narządu ruchu, stanowi przejaw doskonałej znajomości aktualnego stanu wiedzy w tym obszarze problematycznym, a także pożądaną postawę koncentracji na nowych kategoriach poznawczych, o przewidywanej znaczącej mocy wyjaśniania. Bardzo wysoko oceniam zatem zamysł badawczy, odpowiadający na potrzebę wnikliwego poznawania potencjału rozwojowego osoby z niepełnosprawnością, wyrażającego się w elementach dynamizujących, zorientowanych na aktywne kreowanie własnego życia. Doceniam pomysł realizacji problematyki samostanowienia wśród młodych dorosłych z wrodzoną niepełnosprawnością ruchową, co znajduje zarówno uzasadnienie koncepcyjne, jak również odpowiada na znaczące zapotrzebowanie badań wśród osób z wrodzonymi uszkodzeniami, które stosunkowo rzadko są podejmowane. Podsumowując, problematyka

badawcza przedstawiona w rozprawie doktorskiej jest nowatorska, poznawczo i aplikacyjnie uzasadniona, dostarczająca inspirujących przesłanek do kolejnych eksploracji.

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska zrealizowana została w schemacie badań poprzecznych, co z założenia wiąże się z pewnymi ograniczeniami, choćby w interpretacji analizowanych zależności, czy formułowaniu wniosków z badań. Przyjęcie takiego schematu badań jest oczywiście uzasadnione, adekwatne do postawionych problemów badawczych. Niemniej wymusza na badaczu swoistą ostrożność w określaniu charakteru analizowanych zjawisk i sprawdzanych zależności. W tym kontekście przywołuję tytuł rozprawy: „Samostanowienie w procesie realizacji zadań rozwojowych młodych dorosłych z niepełnosprawnością ruchową”. Moim zdaniem, wskazanie na proces może sugerować, iż problematyka samostanowienia została przeanalizowana w obrębie badań podłużnych. Proponowałabym zatem zmodyfikowanie tytułu w ramach przygotowywania rozprawy do opublikowania, do czego już na wstępie Autorkę zachęcam.

Rozprawa stanowi obszerne kompendium wiedzy zawarte łącznie na 413 stronach. Obejmuje 12 rozdziałów, wstęp, zakończenie, wykaz bibliograficzny, spis tabel i rysunków, streszczenie oraz aneks. Struktura pracy jest prawidłowa, właściwa opracowaniom opartym na danych ilościowych lub mieszanych. Pierwsze 5 rozdziałów mają charakter teoretyczny, szósty przedstawia metodologiczne założenia badań własnych, rozdziały 7-10 prezentują analizę wyników badań, w rozdziale 11 zawarto wnioski z badań oraz implikacje dla praktyki pedagogicznej, natomiast w rozdziale 12 wskazano na ograniczenia przeprowadzonych badań. Oceniając rozprawę odniosę się do treści zawartych w poszczególnych jej częściach.

Teoretyczne podłoże badań własnych zaprezentowane na 120 stronach zostało opracowane na podstawie bardzo dobrej znajomości literatury przedmiotu. Doktorantka dokonała wnikliwej kwerendy publikacji rodzimych oraz obcojęzycznych, powołuje się na studia teoretyczne i ustalenia badawcze rzeczywiście reprezentatywne dla podejmowanej problematyki. Trafnie prezentuje wnioski z dotychczas przeprowadzonych badań, niejednokrotnie osadza je w szerszym kontekście, pokazując tym samym doskonałą orientację co do aktualnego etapu rozwoju wiedzy w zakresie psychospołecznego funkcjonowania osób z niepełnosprawnością ruchową. Wielokrotnie, słusznie sygnalizuje brak badań w niektórych obszarach analitycznych, co dodatkowo dowodzi Jej bardzo dobrej znajomości stanu badań, zwłaszcza odnoszących się do osób z wrodzoną niepełnosprawnością ruchową. Na uwagę zasługują wysokie kompetencje językowe i dbałość Doktorantki o edytorską stronę prezentowanych treści. Odnosząc się do szczegółowych treści zawartych w części teoretycznej pracy, oceniam je jako merytorycznie spójne z zamysłem badawczym.

Doktorantka w pierwszym rozdziale wprowadza syntetyczne informacje na temat niepełnosprawności ruchowej, dokonując charakterystyki wybranych jej rodzajów. Słusznie przy tym zauważa, że dotychczasowa literatura pozwala na nakreślenie jedynie ogólnego obrazu psychospołecznych konsekwencji wrodzonej niepełnosprawności ruchowej. Zważywszy przy tym na fakt znacznego zróżnicowania populacji osób z wrodzonymi uszkodzeniami narządu ruchu, będącymi skutkiem porażenia mózgowego, przepukliny oponowo-rdzeniowej, dystrofii mięśniowych i wielu innych. W kolejnym rozdziale zawarto problematykę zadań rozwojowych w okresie wczesnej dorosłości, co jest bardzo dobrym zabiegiem poznawczym, wyraźnie ukierunkowującym czytelnika na konkretny okres życia osoby z wrodzoną niepełnosprawnością ruchową. Ważnym elementem tej części pracy jest omówienie psychospołecznych wyzwań wynikających z doświadczania tego typu niepełnosprawności. Zagadnienie będące zasadniczym zainteresowaniem Doktorantki – samostanowienie oraz jego czynniki koncepcyjnie predykcyjne i funkcjonalne, zostało zaprezentowane w sposób spójny, z przywołaniem syntetycznych informacji i odniesieniem się do faktycznego stanu badań. Interesująco zrelacjonowano te elementy psychospołecznego funkcjonowania osób z niepełnosprawnością ruchową, które mogą być określane przez poziom samostanowienia: plany i orientacje życiowe, radzenie sobie z sytuacjami trudnymi oraz satysfakcję z życia. Jedyne, do czego nie do końca jestem przekonana, to powoływanie się w niektórych momentach na badania wśród osób z niepełnosprawnością intelektualną, zwłaszcza jeśli sam tytuł podrozdziału (3.4. *Dotychczasowe badania nad samostanowieniem osób z niepełnosprawnością ruchową*) wyraźnie wskazuje na przegląd ustaleń badawczych w kontekście niepełnosprawności ruchowej.

Podsumowując, lektura teoretycznej części pracy pozwala stwierdzić, że Doktorantka potrafi w sposób kompetentny, spójny oraz interesujący zaprezentować zagadnienie psychospołecznego funkcjonowania osób z wrodzoną niepełnosprawnością ruchową w kontekście samostanowienia. Tym samym dając wyraz znakomitej znajomości teorii i koncepcji wykorzystywanych na gruncie pedagogiki specjalnej do wyjaśniania, analizowanych w jej ramach, zjawisk.

Metodologiczna część pracy zawiera wszystkie strukturalne elementy składające się na założenia badań własnych: cel i przedmiot badań, problemy badawcze i hipotezy, zakładany model zależności, metodę badań, techniki i narzędzia badawcze, organizację badań oraz charakterystykę badanej grupy. Doktorantka przedstawia argumenty za przyjęciem mieszanej procedury badawczej. To, co z pewnością uściśliłoby założenia metodologiczne, to prezentacja szczegółowych etapów tych badań mieszanych, z konkretnych wskazaniem na

czym będzie polegało zapowiedziane mieszanie i zastosowanie tzw. równoległej strategii zanurzeniowej. W dalszej części recenzji ustosunkuję się do poszczególnych metodologicznych elementów zaprojektowanego procesu badawczego.

Sformułowano dwa cele badań: 1) *Określenie roli samostanowienia w życiu młodych dorosłych osób z wrodzoną znaczną niepełnosprawnością ruchową*; 2) *Identyfikacja zasobów osobistych dynamizujących samostanowienie młodych dorosłych z wrodzoną znaczną niepełnosprawnością ruchową oraz rozpoznanie poziomu tych zasobów*. Ich zakres znaczeniowy jest szerszy niż sugeruje tytuł rozprawy, obejmuje bowiem nie tylko funkcjonalne właściwości samostanowienia, ale również czynniki w postaci zasobów, którym zgodnie z założeniami przypisano wartość predykcijną. Już na tym etapie, odnosząc się do wcześniej wskazanego charakteru prezentowanych badań – poprzecznych, zwracają moją uwagę terminy, które bardziej odzwierciedlają przebieg i opis badań podłużnych. Moim zdaniem, w przypadku projektowanych badań poprzecznych, w których trudno udowodnić kierunek zależności, lepiej posługiwać się określeniami wskazującymi na związek, czy zależność. W tego typu badaniach trudno bowiem zidentyfikować zasoby osobiste rzeczywiście *dynamizujące* samostanowienie. Wyartykułowaną tutaj uwagę dotyczącą stosowanej terminologii odnoszę do całego fragmentu części metodologicznej pracy, ale także analitycznej, w której stosunkowo często wykorzystywane jest pojęcie wpływu. Zakładam przy tym, iż Doktorantka ma pełną świadomość ograniczeń badań poprzecznych, a zastosowane, nie zawsze adekwatne do tego typu badań określenia, są rezultatem nie do końca utrzymywanej konsekwencji w precyzyjnym formułowaniu poszczególnych założeń metodologicznych, czy później w precyzyjnym opisie wyników badań.

Problemy badawcze zostały sformułowane na podstawie przyjętych założeń teoretycznych oraz w odniesieniu do skonkretyzowanych celów badań. Postawiono 4 główne problemy badawcze oraz 21 szczegółowych problemów badawczych, dotyczących poszczególnych zmiennych i ich wskaźników, w tym tzw. zmiennych niezależnych ubocznych: płci oraz stopnia samodzielności fizycznej. Sugerowałabym przy tym drobną korektę językową 4 głównego problemu badawczego: *W jaki sposób płeć oraz stopień samodzielności fizycznej różnicują powyższe rezultaty?* Użyte określenie w problemie badawczym: *powyższe rezultaty* jest niejednoznaczne i proponowałabym, aby wskazać konkretne zmienne odnoszące się do badanych zjawisk. Do problemów badawczych o charakterze zależnościowym sformułowano hipotezy oraz ich uzasadnienia w oparciu o dotychczasową literaturę. Nie do końca jestem przekonana, czy do szczegółowych problemów badawczych w zakresie 4 głównego problemu badawczego koncentrującego się

na różnicującym charakterze płci oraz stopnia samodzielności fizycznej, konieczne jest stawianie hipotez. Oczywiście, badacz może, ale nie musi stawiać hipotezy do problemu badawczego z tzw. ukrytą zależnością. Przyjmuję wybór Doktorantki. Niemniej moje wątpliwości wzbudzają dostrzegalne trudności w precyzyjnym formułowaniu hipotez, które w znacznej mierze mogą wynikać z sygnalizowanej w literaturze niejednoznaczności dotychczasowych ustaleń badawczych (Przykład: Problem szczegółowy nr 4a: *Jakie są różnice w poziomie samostanowienia i jego elementów ze względu na płeć badanych osób?* Hipoteza: *Nie występują istotne różnice w poziomie samostanowienia i jego elementów ze względu na płeć*).

Zaproponowany model zależności między uwzględnionymi zmiennymi umieszczony na stronie 147 może wzbudzać pewien niedosyt pod względem dokładnego opisu zaprezentowanych powiązań i przypisanych kategorii zmiennych. Zdaję sobie sprawę z wolności badacza co do opracowania koncepcyjnego zależności między zmiennymi, które chce sprawdzić w badaniach. I na tej podstawie doceniam taki zabieg poznawczy i przyjmuję skonstruowany teoretyczny model zależności między uwzględnionymi w projekcie badawczym, zmiennymi. Jednakże gwoździ precyzji, Czytelnik może się zastanawiać, dlaczego samostanowienie w dotychczas prezentowanych założeniach metodologicznych (celu badań, problemach badawczych i hipotezach) sugerowane jako główna zmienna wyjaśniana, rozpatrywana również z perspektywy wyjaśniającej wybrane aspekty psychospołecznego funkcjonowania (orientacje życiowe, strategie radzenia sobie i satysfakcję z życia), w prezentowanym modelu zależności traktowana jest jako zmienna pośrednicząca, a model ten nie został zaprojektowany jako mediacyjny. Domyślam się trudności, jakich mogła doświadczać Doktorantka, by przy tak przyjętych założeniach, skonstruować spójny z nimi model zależności, mając dodatkowo na względzie poprzeczny charakter badań.

W badaniach została wykorzystana metoda sondażu diagnostycznego ze wspomagającą funkcją metody badań w postaci wywiadu recepcyjnego. Materiał badawczy o charakterze ilościowym został zebrany za pomocą ośmiu trafnie dobranych narzędzi badawczych, w tym jednego własnej konstrukcji do pomiaru samostanowienia. Doceniam wysiłek Doktorantki włożony w opracowanie takiego narzędzia badawczego, które po przeprowadzeniu standaryzacji, mogłoby być wykorzystywane w szerszym zakresie, zarówno w badaniach naukowych, jak i praktyce psychopedagogicznej. W moim przekonaniu opis tego autorskiego narzędzia w tej części pracy warto uzupełnić danymi sprawdzającymi jego właściwości psychometryczne, w tym podając wskaźniki rzetelności. Ponadto, należałoby zawrzeć tutaj informacje o zapowiadzianym wywiadzie recepcyjnym, do zebrania jakich

danych został wykorzystany? Planów życiowych? Warto byłoby również choćby krótko napisać, jak zostały zebrane dane dotyczące zadań rozwojowych osób badanych. Badania zostały określone jako mieszane, zatem można by oczekiwać choćby wyjściowych informacji na temat sposobu pozyskiwania i wykorzystywania danych jakościowych. W podrozdziale 6.7 Doktorantka charakteryzuje badaną grupę, do której ostatecznie zakwalifikowano 84 osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności. Może nie jest to grupa imponująca pod względem liczebnościowym, ale w moim przekonaniu wystarczająca do przeprowadzenia badań zmierzających do uzyskania odpowiedzi na postawione problemy badawcze i zweryfikowania sformułowanych hipotez. Zważywszy przy tym na fakt, iż pozyskanie osób do próby badanych z wrodzoną niepełnosprawnością ruchową nie jest prostym przedsięwzięciem. Ponadto jest to mocno wyspecyfikowana grupa badanych skupiająca osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności.

Podsumowując, sformułowanie kilku uwag nie obniża znacząco wartości zaprojektowanej koncepcji badań, bardzo rozbudowanej i pozwalającej na szeroką eksplorację zagadnienia samostanowienia wśród osób ze znaczną wrodzoną niepełnosprawnością ruchową. Zaproponowana problematyka zawiera wiele nowatorskich aspektów, umożliwia pozyskanie nieznanych dotąd informacji w kontekście, zarówno powiązań z zasobami, jak i istotnymi elementami psychospołecznego funkcjonowania młodych dorosłych z tym typem niepełnosprawności. Przywołane uwagi, czy sugestie mają charakter szczegółowy i przede wszystkim zorientowane są na doskonalenie czy precyzyjne uściślenie pewnych sformułowań.

Prezentacja i analiza zebranego materiału badawczego zawarta jest w czterech rozdziałach (7-10). Opracowana część empiryczna pracy jest spójna z przyjętymi założeniami metodologicznymi i odzwierciedla sukcesywną realizację celu badawczego, poszukiwanie odpowiedzi na postawione pytania badawcze oraz dążenia ukierunkowane na weryfikację wysuniętych hipotez. To bardzo interesująca część pracy, ujawniająca niezwykle złożony i nie zawsze oczywisty, jakby można było oczekiwać, charakter powiązań między samostanowieniem a zasobami osobistymi oraz wybranymi aspektami psychospołecznego funkcjonowania u badanych ze znaczną wrodzoną niepełnosprawnością ruchową, realizujących zadania rozwojowe wczesnej dorosłości. Wysoko oceniam zabieg Doktorantki, przyjęty w badaniach i relacjonowany w trakcie całej analizy danych, dotyczący kontrolowania wpływu aprobaty społecznej na wyniki pomiaru uwzględnionych zmiennych, dokonanego poprzez self-raporty. Świadczy to o Jej znaczącej świadomości metodologicznej i

wartej uznania, widocznej ostrożności w interpretacji uzyskanych wyników, w niektórych przypadkach zakłócanych podatnością badanych na aprobatę innych.

Moja ogólna uwaga, którą chciałabym sformułować do całej części empirycznej pracy, odnosi do kwestii dyskusji wyników w trakcie dokonywania ich opisu. Zdaję sobie sprawę z tego, iż tego typu zabiegi czynione są w niektórych opracowaniach. Niemniej jednak, w moim przekonaniu, należałoby najpierw opisać wszystkie otrzymane rezultaty badań własnych, a dopiero w dalszej części dokonać ich zestawienia z dotychczasowymi ustaleniami innych badaczy.

Rozdział siódmy prezentuje wyniki badań w zakresie poziomu samostanowienia oraz jego elementów składowych w badanej grupie, szczegółowo przeanalizowanego przy uwzględnieniu stopnia samodzielności fizycznej oraz płci. Doktorantka opisując rezultaty uzyskane w ramach ogólnego poziomu samostanowienia oraz jego poszczególnych elementów wskazywała na kategorie rezultatów wysokich, przeciętnych oraz niskich. Warto byłoby w tych miejscach podać informację, w jaki sposób wyznaczane były te kategorie wyników. W rozdziale ósmym zaprezentowano analizę uwzględnionych zasobów osobistych: samooceny, umiejscowienia poczucia kontroli oraz poczucia koherencji, określając nie tylko poziom tych zmiennych w badanej grupie, ale również, zgodnie z przyjętymi założeniami, związku z samostanowieniem i jego elementami składowymi. Doktorantka uzyskała niezwykle interesujące i w wielu przypadkach zaskakujące rezultaty. Okazało się bowiem, iż nierzadko siła oraz kierunek korelacji między tymi zmiennymi podlega różnicowaniu dodatkowych czynników, jakimi są płeć i stopień samodzielności fizycznej. Przy ustalaniu zależności między zasobami osobistymi a samostanowieniem wracam do kwestii poruszonej na początku recenzji, która odnosi się do sformułowań używanych w analizach badań poprzecznych. Opisy i interpretacje obliczonych współczynników determinacji należałoby, moim zdaniem, opracować z większą ostrożnością. Stosowanie zwrotu „wpływ”, np. „...samoocena największy wpływ na poziom samostanowienia ma w grupie kobiet samodzielnych fizycznie” (s. 197) i w odniesieniu do pozostałych zależności, wskazuje bowiem na przyczynowy kierunek związku, który jednakże w tego typu analizach trudno dowieść, czy wręcz jest to niemożliwe. Domyślam się, że Doktorantka sugerując się językiem statystycznym przyjmowanym w opisie modeli regresyjnych i efektów predykcyjnych, przeniosła pewien kanon wyrażen na grunt prezentowania własnych wyników, sensu stricte korelacyjnych. Kontynuując myśl, w moim przekonaniu, należałoby w opisie wskazywać na związek lub zależność między zmiennymi, w której umownie, zgodnie z przyjętą koncepcją, samostanowienie jest tutaj zmienną wyjaśnianą.

Rozdział dziewiąty zawiera również interesujące wyniki, które dotyczą zależności między samostanowieniem a wybranymi elementami psychospołecznego funkcjonowania osób badanych. Przeanalizowano w nim plany i orientacje życiowe, strategie radzenia sobie oraz satysfakcję z życia, podobnie, jak w przypadku zasobów osobistych, z uwzględnieniem dwóch zmiennych: stopnia samodzielności fizycznej i płci. Uszczegółowione analizy, w tym korelacyjne, ujawniły złożone i niejednoznaczne rezultaty, co pokazuje skomplikowaną naturę powiązań między samostanowieniem a elementami dorosłego życia osób ze znaczną wrodzoną niepełnosprawnością ruchową. Doktorantka bardzo dobrze poradziła sobie z wielością uzyskanych w toku analiz, rezultatów. Konsekwentnie zwracam jedynie uwagę na przywoływaną już nieścisłość w opisie wyników dotyczących współczynników determinacji i stosowania zwrotu „wpływ”. Ostatni etap analiz zaprezentowany został w rozdziale dziesiątym, w którym Doktorantka skoncentrowała się na związku między samostanowieniem a realizacją wyodrębnionych 6 kategorii zadań rozwojowych u osób badanych. Uważnego Czytelnika z pewnością zainteresowałoby, w jaki sposób zostały zebrane dane dotyczące zadań rozwojowych. Zatem w moim przekonaniu warto byłoby na wstępie podać taką informację. Przy tak uszczegółowionych analizach, Pani Magister wykazała się znaczącymi kompetencjami panowania nad dokonywanymi ustaleniami, dbając o logiczny wywód w opisywaniu otrzymanych rezultatów. Zaprezentowane wyniki ujawniają złożony obraz dorosłego życia osób ze znaczną wrodzoną niepełnosprawnością ruchową, w którym zauważalna jest pewna dysharmonia w realizacji poszczególnych zadań rozwojowych. Wysoko oceniam rozważną interpretację uzyskanych wyników przez Doktorantkę, odwołanie się do poglądów innych badaczy i podkreślenie, że posiadana niepełnosprawność może w niewielkim stopniu kształtować zakres i sposób realizowania się w poszczególnych sferach życiowych. Niezależnie bowiem od stopnia sprawności i kondycji zdrowotnej, każdy człowiek ostatecznie ma wybór co do stopnia zaangażowania się we własny rozwój.

Część analityczną pracy zamyka rozdział 11, w którym zawarto wnioski z przeprowadzonych badań oraz implikacje dla praktyki pedagogicznej. Doktorantka w sposób konsekwentny i systematyczny odniosła się tutaj do przyjętych założeń metodologicznych, na podstawie uzyskanych rezultatów sformułowała odpowiedzi na postawione pytania badawcze, ustosunkowała się również do wysuniętych hipotez. Za szczególnie wartościowe poznawczo i aplikacyjnie uznaję treści zawarte w rozdziale 12, obejmującym wskazane ograniczenia przeprowadzonych badań własnych.

Podsumowując, pozytywnie oceniam analityczną część pracy, w dominującej mierze o charakterze empirycznym. Niewątpliwą jej zaletą jest szeroki zakres przeprowadzonych

analiz, z wykorzystaniem wielu metod statystycznych. Tym samym Doktorantka pozyskała rozbudowany zbiór rezultatów, nakreślających niezwykle złożony i niejednoznaczny obraz powiązań między samostanowieniem i zasobami osobistymi, wybranymi aspektami psychospołecznego funkcjonowania oraz zadaniami rozwojowymi. To z pewnością jedyne takie opracowanie dotyczące młodych dorosłych ze znaczną wrodzoną niepełnosprawnością ruchową. Doceniam włożony trud oraz troskę o spójne zaprezentowanie otrzymanych rezultatów. Wskazane przeze mnie nieścisłości traktuję jako podpowiedzi do doskonalenia warsztatu analizy, w tym głównie precyzyjnego opisu danych. Poczynione uwagi nie obniżają bezdyskusyjnej wartości poznawczej przedstawionych analiz i dokonanych ustaleń, inspirujących do kolejnych badań w tej problematyce.

Zakończenie pracy jest krótkim, syntetycznym zbiorem głównych tez przyjętych w zaprezentowanym projekcie badawczym oraz przesłanek do kontynuacji analiz z zakresu samostanowienia wśród osób z niepełnosprawnością ruchową. Wysoko oceniam rozległą kwerendę literatury, odzwierciedlonej w obszernej bibliografii, sporządzonej ze skrupulatną dbałością o niuanse obowiązujących zasad. Bardzo pozytywnie ustosunkowuję się również do umieszczenia w końcowej części rozprawy wykresów statystycznych dokumentujących zawarte w tekście informacje o rozkładzie wyników. Zabieg ten w pełni przekonuje mnie o świadomych wyborach Doktorantki w obrębie stosowanych testów statystycznych i dokonywanych analiz.

Dokonując globalnej oceny przedłożonej do recenzji rozprawy doktorskiej jednoznacznie stwierdzam jej znaczącą wartość poznawczą i przydatność dla praktyki psychopedagogicznej. Wysoko oceniam sam zamysł badawczy i koncentrację na zagadnieniu rzadko eksplorowanym wśród osób z niepełnosprawnością ruchową, pomijanym dotąd w kontekście psychospołecznego funkcjonowania osób z wrodzonymi uszkodzeniami. Doceniam również rozbudowany zakres problematyczny skutkujący uszczegółowionymi analizami, w rezultacie dającymi złożony obraz samostanowienia i jego powiązań z innymi psychospołecznymi czynnikami w dorosłym życiu tej grupy osób. Ze świadomością nieuchronnych ograniczeń (wszak zawsze badamy jedynie jakichś wycinek rzeczywistości), jakie wpisują się w przedstawiony projekt badawczy, jego założenia koncepcyjne i oryginalną realizację oceniam pozytywnie. Zaznaczenie pewnych nieścisłości i poczynione przeze mnie uwagi krytyczne nie obniżają wartości poznawczej i aplikacyjnej rozprawy. Stanowią raczej sugestie na rzecz udoskonalenia niektórych jej fragmentów i uzupełnienia informacyjnego w miejscach, które mogą wydawać się uważnemu Czytelnikowi, niejasne.

Zaprezentowaną dysertację postrzegam jako istotny wkład do obecnie dynamicznie rozwijającej się wiedzy na temat pozytywnych, konstruktywnych oraz emancypacyjnych elementów psychospołecznego funkcjonowania osób z niepełnosprawnością ruchową. Sytuuje się w aktualnie propagowanych trendach badawczych na gruncie pedagogiki specjalnej oraz psychologii rehabilitacji. Wyrażam przy tym przekonanie, iż rozprawa ta jest warta opublikowania. W kontekście ocenianej rozprawy podkreślam również wyróżniającą się u Doktorantki znajomość literatury przedmiotu, dostrzegam Jej umiejętności systematyzowania informacji oraz dyskutowania z ustaleniami innych badaczy. Wysoko oceniam kompetencje Autorki w zakresie strukturyzowania otrzymanego materiału badawczego oraz sukcesywnego, logicznego prezentowania wyników.

Biorąc pod uwagę niewątpliwe zalety recenzowanej pracy i poczynione uwagi, w konkluzji końcowej stwierdzam, że dysertacja Pani mgr Grażyny Aondo-Akaa pt. *Samostanowienie w procesie realizacji zadań rozwojowych młodych dorosłych z niepełnosprawnością ruchową*, spełnia wszystkie wymagania stawiane rozprawom doktorskim, określone w art. 13 ust. 2 Ustawy z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym (Dz.U. Nr 65 poz. 595, z późn. zm.). Tym samym wnoszę o dopuszczenie mgr Grażyny Aondo-Akaa do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

